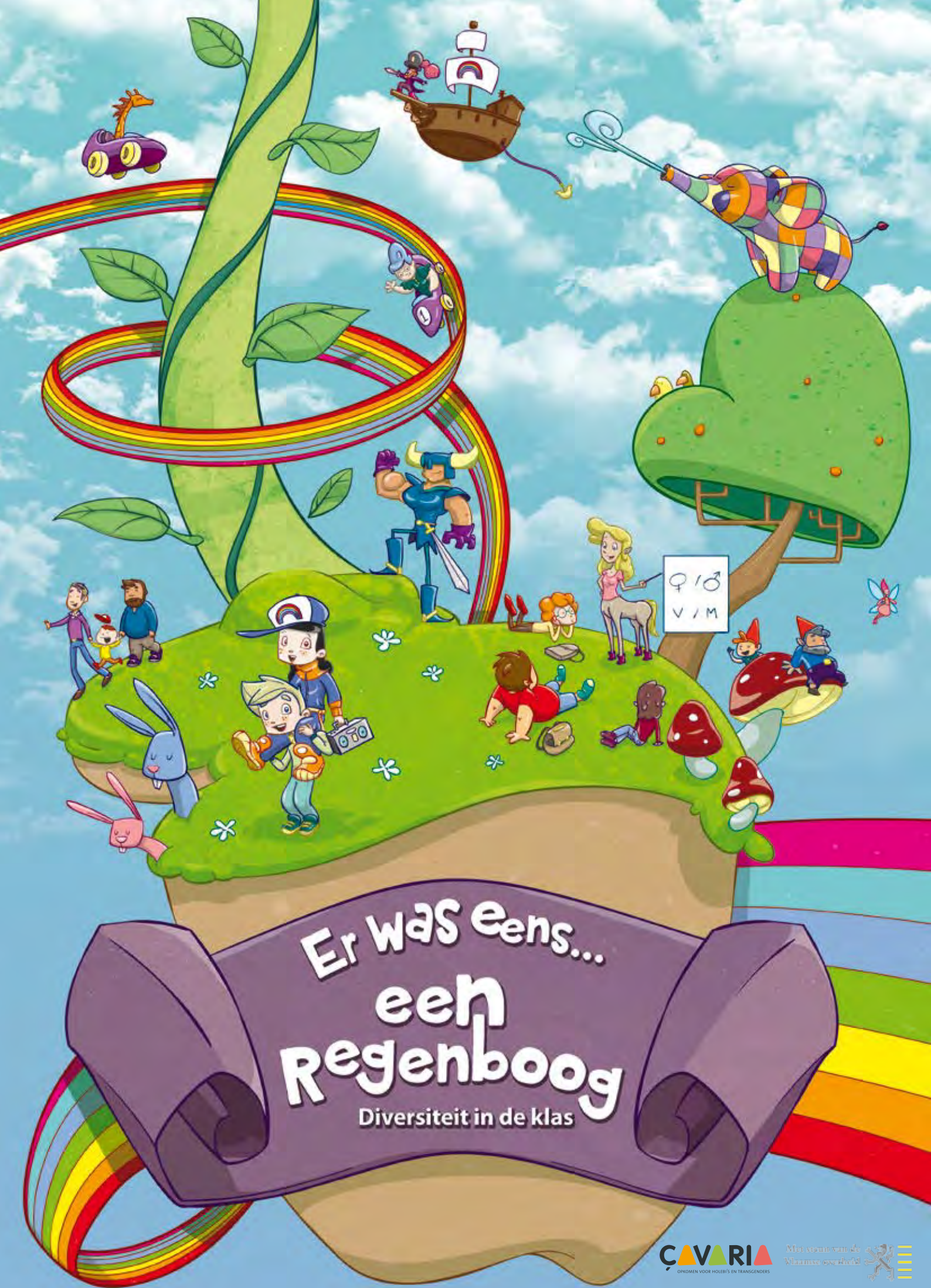

Er was eens... een Regenboog

Diversiteit in de klas

Kammerstraat 22, 9000 Gent
T 09-223 69 29 | F 09-223 58 21
info@cavaria.be | www.cavaria.be

Deze brochure kwam tot stand met steun van het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming.

Çavaria, oktober 2013.
Verantwoordelijk uitgever: Y. Aerts, Kammerstraat 22, 9000 Gent

Redactie: Kaj Poelman
Vormgeving: Virginie Soetaert
Druk: Geers Offset

Met dank aan het team van Çavaria, de werkgroep onderwijs, Leraars lager onderwijs

INHOUD

Deze map 4

Genderrollen, seksuele oriëntatie en genderdiversiteit in de lagere school 5

DEEL 1 WERKEN AAN EEN OPEN SCHOOLKLIMAAT

Werken aan de schoolcultuur 8

Tips voor de school 8

Driestappenplan voor de leerkracht 10

Tips voor de leerkracht 11

DEEL 2 METHODIEKEN

1. Elmer 15

2. De mama's van Sterre 17

3. Feest in het kabouterbos 19

4. De regenboogspreek 23

5. Hoe ziet het gezin eruit? 24

6. Een week met Jens en Sanne 26

7. Als ik twee jongens zie 30

8. Wat zou jij doen? 31

9. Valentijn 32

DEEL 3 BIJLAGEN 33

LINKS 58

DEZE MAP

De lagere school is een plek waar kinderen gevormd worden met indrukken en denkbeelden die een basis vormen voor de rest van hun leven.

Kinderen die op jonge leeftijd leren respect te hebben voor elkaar, voor anderen en anders zijn nemen dit sneller mee als ze ouder worden.

Door op een jonge leeftijd met kinderen te werken rondom thema's als diversiteit, genderstereotypen en seksuele oriëntatie leren ze dat dit alledaagse zaken zijn in hun omgeving en de samenleving.

Deze map is ontwikkeld om rond deze thema's te werken op jouw school en is geschikt voor kinderen van het eerste studiejaar tot het zesde studiejaar.

Deel 1 van de map bevat algemene informatie over de thema's die behandeld worden en waarom het zo relevant is om hier aan te werken. Je leert hoe je kan werken aan een open schoolklimaat door middel van concrete tips en een driestappenplan.

Deel 2 biedt een aantal uitgewerkte lesmethodieken die je meteen in de klas kan gebruiken. De methodieken zijn onderverdeeld in leeftijdscategorieën en zijn zeer uiteenlopend. Sommige methodieken kan je snel tussen 2 lessen integreren terwijl je aan andere methodieken langer kan werken met je klas.

Deel 3 bevat de bijlagen die je nodig hebt bij de methodieken.

Aan het einde van deel 3 kan je een overzicht vinden van relevant educatief materiaal en organisaties die je verder kunnen helpen.

Wij hopen dat je samen met je klas veel plezier beleeft door te werken met deze map!

Waarom genderrollen, seksuele oriëntatie en genderdiversiteit behandelen in de lagere school?

Kinderen en jongeren groeien op in een maatschappij met grote diversiteit. De lagere school is de uitgelezen plaats om kinderen respect voor verschillen aan te leren. Kinderen vanaf een jonge leeftijd leren omgaan met diversiteit kan ervoor zorgen dat ze later met een open blik blijven kijken naar onze maatschappij. Een school is ook de plaats waar genderstereotypen op vele manieren aanwezig zijn en aangeleerd worden. Nog al te vaak zien we in schoolboeken stereotype voorbeelden van vaders die gaan werken terwijl moeders zorgende types zijn die thuis blijven. "Homo" is al een scheldwoord voordat kinderen precies weten waar ze over praten en een jongen die aan ballet wil doen is al snel het onderwerp van spot en gelach. Door hier op een bewuste manier mee om te gaan kunnen stereotypen doorbroken worden, leren kinderen dat ook meisjes mogen uitblinken in voetbal en een jongen met een pop mag spelen, en werken we aan verdraagzaamheid en respect voor elkaar.

Attitudes ten aanzien van holebi's

Kinderen beginnen op jonge leeftijd meningen en denkbelden te vormen. Helaas zijn deze beelden vaak erg stereotiep. Daarom is het belangrijk om kinderen van jongs af aan te sensibiliseren voor diversiteit.

Wist je dat?

- **11 procent** van de holebi-jongeren gepest wordt op school? Bij heterojongeren is dit 5 procent. (Dewaele 2008)
- **15 procent** van de lesbische en bi-meisjes voor hun 23 jaar al minstens één zelfmoordpoging heeft ondernomen? (Schoonacker, 2009)
- **1 op de 3** heterojongeren het storend vindt als een jongen zich vrouwelijk gedraagt?
- **19 procent** van de jongeren in Gent en Antwerpen vindt dat de vrouw beter het huishouden doet terwijl de man de kost verdient? (JOP monitor Antwerpen - Gent 2012)

Wil je meer informatie?

Bestel dan de brochure "Alles wat je altijd al wilde weten over holebi's"
www.cavaria.be/shop

Openheid creëren voor nieuwe samenlevingsvormen

Kinderen komen op verschillende manieren in contact met holebi's en transgenders. Ze hoeven er zelf niet één te kennen om er mee in contact te komen. Op de televisie, internet, op straat, in de kennissenkring van de ouders en in de familie kunnen ze holebi's en transgenders zien. Misschien is de leerkracht wel homo en de bakker lesbisch? Het is belangrijk om kinderen al van in de lagere school kennis te laten maken met holebi gezinnen, transgender personen en verschillende samenlevingsvormen en mensen. Zo leren ze al heel vroeg dat er in onze samenleving veel diversiteit terug te vinden is.

Genderstereotypen doorbreken en kennismaken met het transgender thema

Onze samenleving zit vol met genderstereotypen. Al vanaf een jonge leeftijd krijgen kinderen hier ook mee te maken. Kinderen krijgen verschillend speelgoed op basis van hun geslacht, andere kleren en worden ook verschillend behandeld en aangesproken.

Ook op school is het niet moeilijk om genderstereotypen terug te vinden. Denk hierbij aan het educatief materiaal, de verhalen en prentenboeken. Vaak staan ze boordevol met stereotypen die we kinderen dag in dag uit meegeven.

Deze stereotypen zijn nadelig omdat het jongens en meisjes een bepaald label geeft waar niet iedereen zich goed bij voelt. Ze leren kinderen al vanaf een heel jonge leeftijd dat het niet oké is voor een jongen om in het roze gezien te worden en dat meisjes het liefst willen leven als een prinses. Door bewust te zijn van genderstereotypen kunnen ze doorbroken worden. De school dient een plaats te zijn waar alle kinderen zichzelf kunnen zijn.

Er zijn ook mensen in onze samenleving die worstelen met hun genderidentiteit. Jongens die liever een meisje willen zijn, meisjes die liever een jongen willen zijn en met een heleboel gradaties daartussen. Ook bij jonge kinderen komt dit voor en door het onderwerp bespreekbaar te maken kan de school het thema uit de taboesfeer halen.

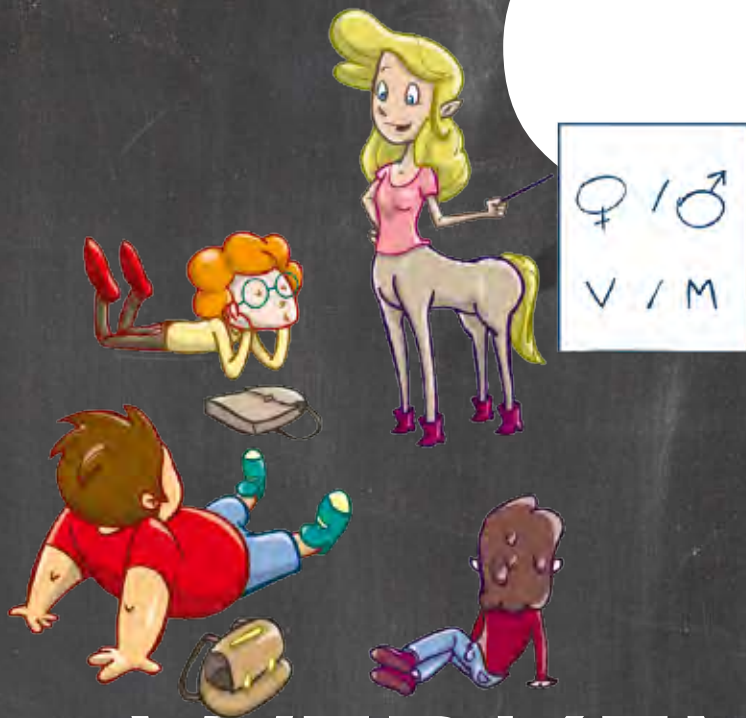
Wil je meer informatie?

Bestel dan de brochure:
"Alles wat je altijd al wilde weten over transgenders"
www.cavaria.be/shop

WERKEN AAN EEN OPEN SCHOOLKLIMAAT

Werken aan de schoolcultuur

Hoewel iedereen het slachtoffer kan worden van pestgedrag, worden jongeren die afwijken van de meerderheid vaker geïsoleerd. Jongeren van wie de seksuele oriëntatie niet de meerderheid volgt of jongeren met een 'afwijkende' genderexpressie zijn uitermate kwetsbaar hiervoor. Toch zijn het niet alleen holebi's en transgenders die slachtoffer kunnen zijn van homo- en transfoob pestgedrag. Alle jongeren, die afwijken van de gangbare genderrollen die door onze maatschappij geaccepteerd worden, kunnen een slachtoffer zijn zonder dat deze jongere holebi of transgender hoeft te zijn. Veel meer jongeren worden dus het slachtoffer van homofoob pestgedrag dan dat er jongeren zijn die zichzelf daadwerkelijk als homo of transgender benoemen.

Dit is de reden waarom het belangrijk is om thema's als seksuele oriëntatie, genderexpressie en diversiteit ook al in het lager onderwijs bespreekbaar te maken. Kinderen leren immers op zeer jonge leeftijd elkaar te corrigeren en af te straffen indien men niet aan de gendernorm voldoet.

Op de ideale school...

- kan er openlijk én serieus gepraat worden over het holebi- en transgenderthema in de klas, op het schoolplein en in de leraarskamer;
- kan een leerkracht of directielid openlijk praten over zijn/haar geaardheid en zijn/haar partner meenemen naar het personeelsfeest;
- kan een jongen in een rok naar school komen zonder dat dit geproblematiseerd wordt;
- grijpen leerkrachten in als iemand een homo- of transfoobe uitspraak doet;
- is iedereen betrokken bij het thema (leerkrachten, ouders, directie, leerlingenbegeleiding, leerlingen,...).

Tips voor de school!

Er zijn een heleboel manieren om te werken aan een open schoolklimaat dat zo belangrijk is voor holebi's en transgenders. Je kan in de school al een heleboel doen zonder dat er direct veel tijd geïnvesteerd moet worden in bijvoorbeeld speciale themaweken. De onderstaande tips zijn hiervoor een handige richtlijn: (genderklik in de kleuterklas - 2011)

1

Zorg voor evenwicht in het beeld- en lesmateriaal

Kijk eens kritisch naar het beeldmateriaal: het klassieke gezin met een traditionele rolverdeling is nog vaak aanwezig. In de huidige maatschappij komen veel andere vormen voor. Zorg dat deze voorbeelden ook voldoende aanwezig zijn in je beeld- en lesmateriaal. Gebruik vooral beeldmateriaal waarin de verhouding jongens en meisjes gelijkwaardig is en zorg voor voldoende roldoorbrekende beelden.

Om je hierbij te helpen heeft cavaría een checklist ontwikkeld waar je eenvoudig het beeld- en lesmateriaal mee kan screenen op de gender- en heteronorm. Deze is te downloaden via: www.cavaría.be/open-boek-doorbreken-van-gender-en-heteronormen

2

Zorg ervoor dat iedereen alles kan uitproberen

Jongens die liever met de poppen spelen en een meisje dat het speelgereedschap wil uitproberen? Dit mag geen enkel probleem zijn en hoeft niet gecorrigeerd te worden. Als de kinderen er elkaar op wijzen dat bepaald speelgoed alleen voor jongens of meisjes is wijs hen er dan op dat speelgoed voor iedereen geschikt is. Wees ook kritisch in welk speelgoed je aanschafft voor de school. Ook de marketingmachines van vele bedrijven slagen erin om aan dagelijkse objecten een gender te geven.

3 Maak je taal genderneutraal

Gender is voortdurend aanwezig in ons taalgebruik terwijl het vaak niet nodig is, noch de bedoeling is, om telkens het onderscheid te maken tussen jongens en meisjes. Je gebruikt dus beter het woord 'kinderen' in plaats van 'jongens' of 'meisjes' als je een groep wilt aanspreken. Ook als je spreekt over ouders of familiale banden kan je door kleine trucjes het verschil maken. Gebruik neutrale termen als 'lief' of 'partner' en spreek, als je het over een gezin hebt, niet altijd als vanzelfsprekend over een mama en papa, maar zeg soms ook eens 'mama en mama' of 'papa en papa'.

4 Deel de groep eens anders in

Er zijn heel wat momenten waarop je als leerkracht de groep in tweeën moet splitsen of moet onderverdelen in meerdere groepjes. Het gebeurt vaak dat groepen ingedeeld worden op basis van hun sekse. Met andere woorden, de jongens gaan aan de linkerkant staan en de meisjes aan de rechterkant.

Het is gemakkelijk om op deze manier in te delen maar het benadrukt wel telkens het verschil tussen jongens en meisjes. Hoe vaker kinderen hiermee geconfronteerd worden, hoe groter de kans dat ze zich er ook naar gaan gedragen met een sterk stereotiep beeld tot mogelijk gevolg.

5 Kies thema's die iedereen aanspreken

Ook thema's die in een klas besproken worden zijn gendergevoelig. We kunnen op basis van stereotypen voorspellen wat in de smaak zal vallen bij meisjes en bij jongens. We gaan er vanuit dat meisjes enthousiaster worden bij thema's die gaan over prinsessen en baby's, terwijl jongens dan weer enthousiaster worden bij thema's als auto's en sport.

Om deze stereotypen te doorbreken kan je een thema op een andere manier behandelen. In plaats van de technische kant van een auto te belichten kan dit ook vanuit een historisch en sociaal perspectief.

6 Bespreek het gender-, holi- en transgenderthema in de klas

Soms is het goed om deze thema's iets explicieter te behandelen in de klas en er samen over te praten. Je kan dit op veel verschillende manieren doen. In het tweede deel van deze map kan je kant en klare methodieken terugvinden.

7 Spreek consequent kinderen aan op hun stereotypen

Kinderen beginnen elkaar al op een zeer jonge leeftijd te corrigeren over wat wel of niet voor jongens of meisjes is. Iemand die zich hier niet aan houdt zal dat al snel mogen horen of gepest worden. Spreek kinderen consequent aan op de stereotypen die ze gebruiken.

Het kan tevens een perfecte aanleiding zijn om in je klas het thema verder te bespreken.

8 Geef een duidelijke boodschap: hier is iedereen gelijk!

Het lijkt een evidentie dat alle kinderen gelijkwaardig zijn, maar genderverschillen zijn vaak ook cultureel bepaald. Kinderen krijgen van thuis uit soms andere ideeën mee dan dat ze op school leren. Heb respect voor verschillen maar hou als basisregel aan dat iedereen hier gelijkwaardig is aan elkaar. Je kan als school een jaarlijkse themaweek organiseren over gelijkwaardigheid en respect. Als er tijdens het jaar een incident voorvalt, kan je kinderen terug herinneren aan de jaarlijkse themaweek.

9 Stimuleer en waardeer roldoorbrekend spel

Het is een moeilijk onderwerp voor veel mensen, kinderen die met een andere genderroll spelen. Voor meisjes is het al wat meer getolereerd; niet veel mensen kijken op als een meisje zich jongensachtig aankleedt en op straat aan het voetballen is. Een jongen die zich daarentegen kleedt als een meisje en 'meisjesachtig' gedrag vertoont, krijgt te maken met veel meer opmerkingen of zelfs onbegrip en uitsluiting. Er is echter niets mis met dit gedrag, omdat kinderen spelen met hun genderidentiteit en zichzelf hierin moeten leren ontdekken. Je kan in de klas een goed gevulde verkleedkist zetten waarbij kinderen zich op een veilige manier kunnen uitleven in allerlei rollen.

Wil je naast deze tips ook informatie hebben over hoe je als school een genderbewust beleid kan opzetten? Download dan de brochure Genderklik in de kleuterklas. De brochure is gericht op het kleuteronderwijs maar is toepasbaar voor heel het lager onderwijs. De brochure kan je downloaden via: www.cavaria.be/mediatheek/genderklik-de-kleuterklas

Driestappenplan voor de leerkracht

Sommige leerkrachten vinden het moeilijk om over thema's als holebiseksualiteit en transgender te praten, terwijl andere staan te springen maar niet goed weten waar ze moeten beginnen. In dit onderdeel bespreken we hoe je er kan aan beginnen!

1 Ken jezelf

Voor je met de thema's aan de slag gaat, is het goed om even stil te staan bij je eigen ideeën en (voor)oordelen. De manier waarop jij denkt over bijvoorbeeld genderrollen heeft invloed op de manier waarop je het thema in de klas ter sprake brengt. Denk bij wijze van voorbereiding al eens na over de volgende vragen:

- Wat is je motivatie om het thema te bespreken?
- Hoe sta je zelf tegenover holebirechten? Vind je het een goede zaak dat twee vaders of moeders samen een kind kunnen opvoeden?
- Aanvaard je jongens die zich 'vrouwelijk' gedragen of meisjes die 'mannelijk' gedrag vertonen?
- Welke voorkennis heb je al? Uit welke bronnen? Waar zou je extra informatie kunnen vinden?

2 Bouw kennis op

Lees op voorhand over genderstereotypen, holebiseksualiteit en transgenders. Je zal dan veel zelfverzekerder voor de klas staan en indien je het antwoord op sommige vragen niet direct weet kan je het samen met de kinderen opzoeken.

Het is minstens zo belangrijk om je collega's en de directie te informeren, zeker als ze onwetend of weigerachtig tegenover het onderwerp staan. Maak het thema bespreekbaar door folders in de leraarskamer te verspreiden. Bespreek deze bundel in een teamvergadering of vraag een vorming aan.

Er zijn verschillende organisaties die vormingen geven over holebi's en transgenders, over genderbewust werken in de klas, relationele en seksuele vorming enzovoort.

Wil je met je collega's een vorming voor meer informatie, dan kan je die bij de volgende organisaties aanvragen:

- çavaria vzw: opkomen voor holebi's en transgenders: www.cavaria.be
- Sensoa vzw: relationele en seksuele vorming: www.sensoa.be
- RoSa, documentatiecentrum voor gelijke kansen m/v, feminisme en gender: www.rosadoc.be
- Ella vzw: kenniscentrum gender en etniciteit: www.ellavzw.be
- Genderatwork vzw: www.genderatwork.be
- Steunpunt diversiteit en leren van de UGent: www.steunpuntdiversiteitenleren.be

3 Combineer strategieën

Bedenk op voorhand hoe je de thema's wilt belichten. Er zijn verschillende strategieën mogelijk.

- Integreer de tips voor de school zoveel mogelijk. Door de bovenstaande tips toe te passen met al je collega's kan je een klimaat scheppen van openheid en respect voor alle leerlingen.
- Doorbreek heteronormativiteit door het holebi- en transgenderthema te integreren in de reguliere lessen.
- Gebruik de methodieken uit deze map om de thema's holebiseksualiteit, transgenders en genderrollen concreet te benoemen en bespreekbaar te maken.

Maak het thema bespreekbaar bij je collega's en directie

Het is nuttig om na te gaan hoe je collega's en de directie tegenover de thema's seksuele oriëntatie en genderidentiteit staan. Als je weerstand verwacht, is het goed om met correcte informatie te komen. (Zie de inleiding 'Waarom holebiseksualiteit, (trans) genderidentiteit en diversiteit behandelen in de lagere school?'). Zoek ook steun bij collega's die open staan voor het thema, zodat je niet alleen hoeft te staan.

Lees eens een boek voor of laat ze lezen

Er zijn tegenwoordig heel wat kinderboeken op de markt die zeer geschikt zijn om thema's als holebiseksualiteit en genderrollen bespreekbaar te maken. In veel van deze boeken is het thema op een heel normale manier verwerkt en alles behalve confronterend. Kies ervoor om samen met de klas af en toe een boek te lezen waarin de thema's verwerkt zitten en deze dan te bespreken met de groep.

De tips voor de school en het stappenplan zijn een voorbereiding op het thema. Maar hoe geef je als leerkracht nu een les over thema's als holebi's, trans-genders, genderrollen en gelijkwaardigheid? Het lijken allemaal zware onderwerpen, en moet je er wel een aparte les over geven? Deze tips kunnen je helpen om na te gaan wat voor jouw situatie het beste werkt. Elke school is anders, net als elke klas.

ENKELE VOORBEELDEN

Twee pappa's voor Tango

Edith Schreiber-Wicke en Carola Holland, De Vries-Brouwers, 2006

Mam en mamma gaan trouwen

Ken Setterington en Alice Priestley (ill.), De Vries-Brouwers, 2006

De Mama's van Sterre

Gea van Beuningen en Tinne van den Bossche (ill.), 't verschil, het roze huis 2011

Vaderdag met twee mama's

Karin wijnhoven en Bart Heylans (ill.), gigaboek 2010

Siebe wil een papa kopen

Moniek Verleulen en Leen Van Durme (ill.), de Eenhoorn 2011

Plafondmeisje

Fran Bambust en An Van Dooren (ill.), Clavis 2012

Actie voor onze roze juf!

Netty van Kaathoven, SWP 2010

De jongen in de jurk

David Walliams, Gottmer 2009

Kussen helpt niet

Fran Bambust, Clavis 2013

Enkele aandachtspunten

Klasopstelling

Een klassieke klasopstelling nodigt niet uit tot een persoonlijk gesprek. Een kringopstelling creëert meer openheid. Als iedereen oogcontact kan maken met elkaar wordt er meer geluisterd. Je kan op die manier het gesprek ook beter leiden.

Afspraken

Niet elke leerling zal er dezelfde mening op nahouden. Zeker leerlingen in het vijfde en zesde studiejaar kunnen al zeer sterk afkeurend zijn over bepaalde thema's. Spreek met de leerlingen af dat iedereen respectvol met elkaar behoort om te gaan. Geef op voorhand aan dat scheldwoorden niet getolereerd zullen worden. Reageer dus ook kordaat op het gebruik van woorden als 'janet' of 'pot' als leerlingen het in een negatieve context gebruiken.

Laat ze een film kijken en bespreken

Films zijn net als boeken een heel toegankelijke manier om maatschappelijke thema's bespreekbaar te maken. Je kan een dvd bestellen met alleen maar kortfilms en methodieken om het holebi- en transgender-thema bespreekbaar te maken. Voor meer informatie over de dvd Rainbow met kortfilms en methodieken, kan je contact opnemen met info@cavaria.be.

Spring voorzichtig om met de thema's religie en cultuur

Als een klas bijvoorbeeld veel leerlingen uit etnisch-culturele minderheden of leerlingen met een streng christelijke achtergrond telt, kan het gesprek uitmonden in een discussie over religie. Deze discussies zijn moeilijk omdat je misschien niet thuis bent in de religie of cultuur van de leerlingen. Probeer je daarom zo goed mogelijk in te werken in het thema. Lees een methodiek goed door, en bekijk een film altijd eerst zelf voordat je deze gebruikt in je klas.

Een specifieke les geven

Er bestaan veel vooroordelen over holebi's en transgenders maar ook over genderrollen. Jonge kinderen leren op een zeer jonge leeftijd al hoe een meisje zich moet gedragen en wat ze leuk behoort te vinden. Dit geldt eveneens voor jongens. Een specifieke les geven over het thema kan nuttig zijn om informatie te geven, het inlevingsvermogen te vergroten of om een discussie op gang te brengen. In deel 2 van deze map vind je methodieken die je hiervoor kan gebruiken. Kies de methodiek die het beste bij jou past en het beste aansluit bij je klas.

TIP!

METHODIEKEN VOOR IN DE KLAS

De te kopiëren bijlagen vind je vanaf p.33.

ELMER

METHODIEK: ELMER

Concept

De leerlingen praten op een leuke manier over 'anders zijn' en 'verschillen'.
De leerlingen hebben respect voor iedereen en voor ieders verschillen.

Duur 50 minuten

Leeftijd 6 tot 8 jaar

Materiaal

- Boek 'Het grote boek van Elmer' Auteur: David McKee - Uitgeverij: Unieboek / Het Spectrum bv, 2009, ISBN: 978 90 475 0356 9
- Knutselmateriaal: gekleurd papier, stofjes, lijm, schaar, 1 groot papier
- Kopieën van de tekening van Elmer (zie bijlage) / per leerling
- Muziek: blokfluit, piano, ...
- Bijlage 1: Elmer kleurprent (te kopiëren)
- Bijlage 2: Elmerlied

De bijlagen zijn ook te downloaden via www.cavaria.be/regenboogmap

Werkwijze

Intro

toon aan de leerlingen de cover van het boek en vraag hen waarover ze denken dat het verhaal zal gaan.
Vraag hen om de olifant op de plaat te beschrijven.

Lees het eerste verhaal voor uit het grote boek van Elmer aan de leerlingen en toon hen telkens goed de platen en tekeningen.

Elmer is in dit verhaal een lapjesolifant. Maar hoe zou hun eigen Elmer eruit zien? Elke leerling knutselt een eigen Elmer. Gebruik hiervoor de kleurplaat in de bijlage. Laat elke leerling de olifant uitknippen / prikken en invullen door gebruik te maken van papier, stofjes, glitters, ...

Nabespreking

De leerlingen zitten in een grote kring. Elk met hun eigen Elmer voor zich. Bespreek met de klas de verschillende Elmers:

- Zijn alle Elmers gelijk?
- Waarom niet?
- Wat is dat dan 'anders zijn'?
- Is dat iets goed / slecht?
- Zijn alle leerlingen gelijk? Hebben zij onderlinge verschillen (je kan er enkele opsommen: aantal broers / zussen, huisdieren, ...)

Besluit...

met de boodschap: "Iedereen is altijd een beetje anders, en dat maakt het ook zo leuk. Anders zijn hoort er ook bij." Daarom plakken we alle Elmers op één groot blad papier. Samen vormen ze één grote groep.

Tot slot...

kan je de leerlingen het Elmerlied aanleren dat je hier als bijlage vindt. Je kan het zingen voor de grote Elmer kudde.

Bij het liedje kan je de leerlingen ook een olifantenkudde laten spelen, waarbij ze allemaal zichzelf mogen zijn en zich helemaal mogen uitleven in hun olifantenpas.

Of je kan als slotverhaal het laatste verhaaltje uit 'Het grote boek van Elmer' voorlezen: "Elmer en Roosje".

ZINGEN MET ELMER

Zeg ken jij El - mer vro - lij - ke El - mer

3 El - mer de lap - jes - o - li - fant.

5 wat ziet 'ie fleu - rig, vro - lijk en kleu - rig!

7 El - mer de mooi - ste van het land.

9 Hij is rood wit blauw o - ran - je in het rond.

11 Pim - pel - paars en groen en ro - se, ka - kel - bont.

13 Om te gil - len: van zijn bil - len tot zijn slurf.

15 Mag tie jou de lucht in til - len, als je durft!

17 Zeg ken jij El - mer, vro - lij - ke El - mer

19 El - mer, de lap - jes - o - li - fant.

21 Wat ziet 'ie fleu - rig, vro - lijk en kleu - rig!

23 El - mer de mooi - ste van het land.

METHODIEK: DE MAMA'S VAN STERRE

(met dank aan Het Roze Huis - çavaria Antwerpen voor de methodiek uit de educatieve koffer lager onderwijs)

Concept

De leerlingen maken kennis met de diversiteit van het gezinsleven en halebiseksualiteit op een genormaliseerde manier.

Duur 2 lesuren

Leeftijd 6 tot 8 jaar

Materiaal

- Boek 'De mama's van Sterre' - Gea van Beuningen en Tinne Van Den Bossche (ill.), Uitgeverij 't Verschil, Het Roze Huis - çavaria Antwerpen, isbn: 978-94-9095-203-7, 10 euro
- Papier
- Potloden
- Gom
- Slijper
- Bijlage: het memoryspel (om de duurzaamheid te vergroten kan je ervoor kiezen om het memoryspel te plastificeren)

De bijlage is ook te downloaden op www.cavaria.be/regenboogmap

Werkwijze

Vraag aan de leerlingen om in een kring te gaan zitten. Laat het boek 'De mama's van Sterre' zien aan de klas en lees het voor. Neem tussendoor voldoende tijd om de prenten te laten zien aan de leerlingen. Als het verhaal afgelopen is, verdeel je de leerlingen in twee groepen.

Groep 1 maakt een vrije tekening rond het boek; ze mogen hun favoriete deel van het verhaal tekenen.

Groep 2 speelt het memoryspel uit de bijlage. Als de groep te groot is, kunnen ze in kleine groepjes het memoryspel spelen.

Draai de rollen om als de leerlingen klaar zijn met het memoryspel.

Opgelet:

De leerlingen zullen waarschijnlijk nog niet met hun tekening klaar zijn als de rollen omgedraaid worden. De leerlingen mogen na het klasgesprek hun tekening afmaken.

Als alle leerlingen klaar zijn met het memoryspel, volgt een klasgesprek over het boek en het onderwerp.

Om dit gesprek te voeren kan je de volgende richtvragen stellen:

- **Heeft iedereen een mama en een papa?**
- **Bestaan er andere gezinnen?**
- **Wat vond je van de plaatjes?**
- **Ken je een meisje dat verliefd is op een meisje?**
- **Wat als Sterre in jouw klas zou zitten, zou je haar wel eens plagen?**
- **Wat is jouw lievelingsstuk van het verhaal?**
- **Zou jij het erg vinden om twee mama's te hebben?**
- **Kan een kindje twee papa's hebben?**
- **Wat zijn de voordelen van twee papa's te hebben?**
- **Wat zijn de nadelen van twee papa's te hebben?**
- **Wat zijn de voordelen van twee mama's te hebben?**
- **Wat zijn de nadelen van twee mama's te hebben?**

METHODIEK: FEEST IN HET KABOUTERBOS

Concept

Dit is een voorleesverhaal waarbij het verhaal regelmatig wordt onderbroken om het verhaal te bespreken met de leerlingen. De leerlingen leren hierdoor naar elkaar luisteren en hun eigen mening te verwoorden. Daarnaast maken ze ook kennis met de verschillende vormen van samenleven in de maatschappij en leren ze dit erkennen. Verder leren de kinderen ook anderen de vrijheid te geven om zichzelf te zijn.

Duur 50 minuten

Leeftijd 6 tot 8 jaar

Materiaal

- Bijlage 1: Verhaal 'Feest in het kabouterbos' door Deirdre Chuffart
- Bijlage 2: Emotiebordjes: Blij, Bang, Verdrietig, Boos (te kopiëren)

De bijlagen zijn ook te downloaden op www.cavaria.be/regenboogmap

Werkwijze

Verzamel de kinderen rondom je in het voorleeshoekje en deel aan iedere leerling de emotiebordjes uit. Lees het verhaal op p.21 voor aan de kinderen. Onderbreek het verhaal bij ieder aangeduid punt. Vraag dan de leerlingen via een leergesprek welke personages er aan bod zijn gekomen en hoe deze personages zich voelen. De leerlingen kunnen hierbij gebruik maken van de emotiebordjes.

Enkele voorbeeldvragen:

- **Hoe zou het personage zich op dit moment voelen?**
- **Hoe zou jij je voelen mocht jij Maja zijn?**

Herhaal de vorige stap voor ieder stukje van de tekst. Als het verhaal afgelopen is, kan je het via een leergesprek nabespreken met de leerlingen.

Enkele voorbeeldvragen:

- **Wat vonden jullie van het verhaal?**
- **Wie was het hoofdpersonage?**
- **Waarover ging het verhaal?**
- **Hoe voelde Maja zich aan het begin van het verhaal? En op het einde?**
- **Welke emoties kwamen allemaal aan bod in het verhaal, wie voelde die emoties? (bv. boos, afgewezen mannetjeskabouter)**

Optioneel kan je het gesprek verder in de richting van vriendschap en verliefdheid sturen.

Enkele voorbeeldvragen:

- **Met wie ging Maja uiteindelijk naar het bal?**
- **Waarom denk je dat Maja met Isabelle naar het bal wou?**
- **Denk je dat ze enkel vriendinnen zijn?**
- **Denk je dat meisjes enkel op jongens verliefd kunnen worden of ook op andere meisjes?**
- **Waarom denk je dat?**

FEEST IN HET KABOUTERBOS

door Deirdre Chuffart

Het is druk in het kabouterbos. Overal zie je kabouters rondlopen. Ze maken alles klaar voor het grote kabouterfeest. Er worden broden gebakken, taarten versierd, lekkere drankjes gebrouwen. De takken van de bomen worden versierd met bloemen. Iedereen lijkt vrolijk en blij. Iedereen, behalve Maja. Maja vindt het maar niets. Dit is de tweede keer dat ze naar het feest mag gaan, en ze herinnert zich nog van vorig jaar dat ze het helemaal niet leuk vond.

Al wel vijf kaboutertertjes hebben aan haar gevraagd of ze dit jaar met hen naar het kabouterfeest wil gaan. "Misschien," zegt Maja elke keer, "misschien wel". Er is geen enkele kabouter waar ze eigenlijk mee wil gaan.

<< Bespreking 1 >>

Een week voor het grote feest moet Maja van haar kaboutermoeder naar de bakker. Maja loopt door het drukke kabouterdorp. Overal hoort ze gezang en gelach. Kabouters houden van feesten. Ze houden van dansen en van zingen. Maja ook, maar dit jaar niet.

Plotseling komt er een grote kabouterkoets aangereden. Ze wordt getrokken door twee eekhoorns. Ze houden stil voor het grootste huis van het dorp. Nieuwsgierig blijft Maja staan kijken. Ze ziet hoe een aantal kabouterjongens dichterbij komen. Uit de koets stapt Isabelle. Maja kent Isabelle wel. Ze is de dochter van de kabouterkoning. Vroeger, toen ze klein waren, speelden ze wel eens met elkaar. Maar ze heeft Isabelle al een tijdje niet meer gezien. Wat is ze veranderd! En wat is ze mooi geworden.

<<Bespreking 2>>

"Isabelle", vragen de kabouterjongens om beurt, "wil je met mij naar het kabouterbal?"

"Misschien", zegt Isabelle elke keer, "misschien wel". Er is geen enkele kabouter waar ze eigenlijk mee wil gaan.

"Wat wil je eigenlijk?", vraagt één van de kabouterjongens een beetje boos. "Zijn we niet slim genoeg? Zijn we niet lief genoeg? Het wordt tijd dat je beslist met wie van ons je gaan wilt."

"Je hebt gelijk", zegt Isabelle. "Ik ga met de dapperste kabouter van jullie allemaal. Toon me hoe dapper jullie zijn en dan kies ik de dapperste eruit. Dat beloof ik. Morgenavond op het grote plein zal ik vertellen wie ik gekozen heb."

<<Bespreking 3>>

De kabouterjongens vertrekken snel. De ene springt op zijn eekhoorn. Hij is van plan om vannacht bij de mensen binnen te dringen. Daar zal hij iets uit een mensenhuisje meenemen. Dan ziet Isabelle hoe dapper hij wel is.

Een andere jongen begint snel te stappen. Hij is van plan om op de hoge berg te klimmen. Daar zal hij een bloem plukken die alleen maar daar groeit. Dan ziet Isabelle hoe dapper hij wel is.

Elke kabouterjongen heeft wel een dapper idee, dat hij snel wil uitvoeren.

Maja heeft gehoord wat Isabelle zei. Ze begint na te denken. Ze zou eigenlijk best wel graag met Isabelle naar het feest willen. Maar wat zullen de andere kabouters daar wel niet van denken? En wat zal Isabelle er wel niet van denken? Ze neemt een beslissing. Ze zal iets heel dappers doen. Het dapperste van allemaal. Dan moet Isabelle haar wel kiezen, dat heeft ze beloofd. De dapperste kabouter mocht mee naar het bal.

<<Bespreking 4>>

Maja loopt rond in het grote bos. Hier hoor je het vrolijke gezang van de kabouters niet meer. Het is er muisstil. Vanavond zal Isabelle de dapperste kabouter kiezen. Maja moet zich een beetje haasten. Ze moet op tijd terug in het dorp zijn en ze is ook een wel wat bang in het bos.

Daar komt ze aan het vossennest. Kabouters zijn erg bang voor vossen. Ze zijn erg snel en kunnen een kabouter in één hap doorslikken. De vos ligt voor zijn nest. Hij ligt te slapen. Maja wil een vossenhaartje uit zijn staart trekken en aan Isabelle laten zien. Als dat niet dapper is! Ze sluipt dichterbij. Ze hoeft haar hand maar uit te steken en ze kan aan zijn staart. De vos doet één oog zachtjes open, maar Maja merkt het niet. Ze doet nog een stapje dichterbij. De vos doet zijn beide ogen open. Maja schrikt heel hard en zet het op een lopen. Ze blijft maar lopen en lopen tot... ze terug aan het kabouterdorp is. Oh neen, ze heeft haar opdracht niet uitgevoerd. Ze is helemaal niet dapper. Ze stapt verdrietig tot aan het grote plein.

<<Bespreking 5>>

Daar is het enorm druk. Isabelle staat in het midden van het plein. Al de kabouters uit het dorp zijn komen kijken. Ze hebben gehoord dat Isabelle de dapperste kabouter gaat uitkiezen en zijn benieuwd wie dat gaat worden.

"Aandacht!", roept de kabouterkoning. "Zoals jullie al weten, wil mijn dochter enkel met de dapperste kabouter naar het feest. Laat al de dappere kabouters dichterbij komen, zodat ze kan beslissen wie de dapperste is."

De zoon van de kabouterbakker komt naar voren. Hij heeft een mensenkaars vast. Hij is binnengedrongen in een mensenhuis. Hij krijgt een luid applaus van al de kabouters.

De zoon van de kabouterschoenmaker komt naar voren. Hij heeft een zeldzame bloem vast. Die groeit alleen maar op de top van een hoge en gevaarlijke berg. Hij krijgt een luid applaus van al de kabouters. De ene kabouterjongen na de andere laat zien hoe dapper hij geweest is, en krijgt elke keer een luid applaus.

Maja doet haar ogen even dicht, haalt diep adem en zet een grote stap vooruit. Ze gaat bij de dappere kabouters staan. Het wordt muisstil op het plein.

"Is dit een grap?", roept de bakkerszoon. De kabouters beginnen luid te lachen.

"Neen", zegt Maja. "Ik wil ook met Isabelle naar het feest." Het wordt weer doodstil. Isabelle komt dichterbij.

<<Bespreking 6>>

Ze bekijkt de kabouterjongens en zegt: "Wat jullie gedaan hebben, is enorm dapper! Maar wat Maja hier nu net gedaan heeft, is het dapperste van allemaal. Maja, wil je met mij naar het kabouterfeest?"

"Dat kan niet!", roept de bakkerszoon. "Zo werkt dat niet! Je moet één van ons kiezen." Er wordt druk gebabbeld op het plein. Iedere kabouter lijkt wel iets te willen zeggen.

"Dat gaat toch niet", zegt de ene.

"Dat is hier nog nooit gebeurd", zegt de andere.

"Ze passen wel bij elkaar", zegt nog een andere kabouter.

"Stilte!", roept de koning, "als mijn dochter met Maja wil gaan, dan gaat ze met Maja naar het feest.

En om eerlijk te zijn, ik vind Maja ook enorm moedig en dapper. Ik hoop dat ze zich amuseren op het feest."

Het werd inderdaad een heel leuk feest. Voor al de kabouters. Voor de koning die heel hard danste. Voor Maja en Isabelle, die dicht bij elkaar dansten. Zelfs voor de bakkerszoon, die eerst nog wel een beetje boos keek, maar kabouters kunnen nu eenmaal niet lang boos blijven. Zo werd het feest voor iedereen een feest om te onthouden.

METHODIEK: DE REGENBOOGSPREUK

Concept

Leerlingen bedenken individueel of in groep een weekspreuk voor de klas over gelijkheid en respect. Deze spreuk zal één week centraal staan in de klas en leert leerlingen na te denken over de manier hoe ze met elkaar omgaan in het dagelijkse leven en dat het belangrijk is om jezelf te kunnen zijn.

Duur Afhangelijk van de uitvoering

Leeftijd 8 – 10 jaar

Materiaal

- Papier
- Pennen
- Stiften
- Potloden
- Posterbijlage: Er was eens een regenboog

Werkwijze

Schrijf de naam van de klas op het bord. (Bijvoorbeeld: 4e leerjaar van De Mozaïek) Vraag aan de leerlingen wat er in hen opkomt als ze denken aan de klas. Stimuleer de leerlingen om zo divers mogelijk te antwoorden.

TIP: Indien nodig kan je het onderwerp aanpassen of bijsturen door een ander woord centraal te plaatsen.

Leerlingen leren zich hierdoor uiten over hun klas en spreken zich uit over wat ze belangrijk vinden in hun klas. Als hierover voldoende gepraat is kan de poster opgehangen worden.

De poster heeft een leeg vlak en het is de bedoeling dat leerlingen individueel of in groep een spreuk bedenken die op de poster geplakt kan worden. De spreuk moet gaan over hoe ze met elkaar in de klas willen omgaan.

Enkele voorbeelden:

- Wij lachen niet om mekaars kledij; ieder draagt wat hij mooi vindt.
- In onze klas heeft iedereen respect voor elkaar.
- In deze klas kiezen we niemand als laatste bij LO.

Naarmate de grootte van de klas kan je ervoor kiezen dat iedereen een spreuk verzint of de klas in groepen verdelen zodat er gezamenlijk spreuken verzonnen kunnen worden. De leerlingen mogen hun spreuk zo mooi mogelijk maken door ze te versieren, in te kleuren enzovoort.

Elke maandag wordt de spreuk vervangen door een nieuwe spreuk die dan centraal komt te staan in de klas.

De leerkracht kan ook naar de spreuken verwijzen indien dat ooit nodig blijkt, bijvoorbeeld wanneer iemand gepest wordt.

METHODIEK: HOE ZIET HET GEZIN ERUIT?

Concept

Dit is een groepsles waarbij de leerlingen vertrouwd gemaakt worden met andere gezinsvormen. In kleine groepjes leren ze gesprekken voeren over gezinnen en de verschillen ertussen.

Duur 90 minuten

Leeftijd 8 – 10 jaar

Materiaal

- Een stapel tijdschriften en kranten met veel foto's
- Scharen
- Lijm
- Papier
- Stiften en/of potloden
- Muziek cd naar keuze + audiospeler

Werkwijze

- 1) Stel enkele inleidende vragen om het thema 'gezinsvormen' te introduceren bij de leerlingen.

Enkele voorbeelden:

- Hebben jullie broers of zussen?
- Wat vind je leuk aan je broer(s)/zus(sen)?
- Wat vind je minder leuk?
- Wie zijn je ouders? Wat vind je leuk aan je ouders? Wat vind je minder leuk?
- Vind je dat je een leuk gezin hebt? Wat vind je er leuk aan?

- 2) Verdeel de leerlingen in groepjes van vier tot vijf leerlingen.

- 3) Leg per groepje een stapel tijdschriften op tafel en laat iedereen 4 personen uitknippen.

Let op: laat elke leerling een volwassen man, een volwassen vrouw en twee kinderen uitknippen.

- 4) Als alle leerlingen uit het groepje 4 personen hebben uitgeknipt, moeten ze in een kring zitten en volgt er een uitwisselingsspel dat als volgt gaat: Zet de muziek aan en zolang de muziek loopt mogen de leerlingen telkens in een kring figuurtjes doorgeven.

Als de muziek stopt moeten ze het figuurtje dat ze het laatst gekregen hebben apart leggen.

- 5) Herhaal de bovenstaande stap drie keer.

- 6) Elke leerling krijgt de opdracht om met de personen een eigen collage te maken met als thema het gezin dat ze in handen hebben. Indien er extra tijd beschikbaar is, kunnen de leerlingen de collage opfleuren met extra attributen uit de tijdschriften.

- 7) Hierna volgt de klassikale bespreking. De leerlingen vertellen ieder om beurt welk gezin zij samenstellen. De leerkracht en de andere leerlingen kunnen dan vragen stellen aan de groepjes. Er zullen collages bij zitten die erg ver staan van het traditionele gezinsleven, je kan dan met je klas praten over of dit al of niet kan en wat de leerlingen ervan vinden.

Je kan als leerkracht ook besluiten om dieper in te gaan op bepaalde thema's zoals nieuw samengestelde gezinnen of holebiseksualiteit.

Enkele voorbeelden:

- We hebben nu al enkele gezinnen gezien, kennen jullie ook nog andere soorten gezinnen? (bv. één-oudergezinnen, nieuw samengestelde gezinnen, holebi-ouders, etc.)
- Denken jullie dat kinderen die twee mama's of twee papa's hebben minder gelukkig zijn dan kinderen met een mama en een papa? Waarom?
- Wat zou een voordeel zijn van kinderen die twee papa's of mama's hebben? Waarom?

Aandachtspunten

- Het is belangrijk bij deze opdracht dat elke leerling zich veilig voelt en zich niet verplicht voelt om iets te delen met de rest van de klas als hij/zij dat niet wil. Dit is belangrijk bij kinderen waarvan de ouders gescheiden of gestorven zijn, bij kinderen die ouders van hetzelfde gender hebben of die in een nieuw samengesteld gezin wonen.
- Het kan gebeuren dat kinderen niet-alledaagse gezinsvormen krijgen aan het einde van het uitwisselingspel. Het is je taak als leerkracht om dit te kaderen. Indien er een gezin ontstaat met alleen maar volwassenen of met enkel kinderen, dan kan je ervoor kiezen om onderling één gezinslid te ruilen met een ander kind. Dit geldt alleen voor de twee bovenstaande uitzonderingen!
- Het kan gebeuren dat er uit de groep negatieve reacties komen tegenover bepaalde gezinsvormen. Besef dat je hier tegen gewapend moet zijn als leerkracht, zodat je op gepaste wijze kan reageren.

METHODIEK: EEN WEEK MET JENS EN SANNE

Concept

De leerlingen maken kennis met Jens en Sanne en volgen hen gedurende één week. In die week leren de leerlingen zich bewust worden van de (streng) genderregels binnen onze maatschappij en op welke manier expressie wel of niet mag plaatsvinden.

Duur 60-90 minuten introductie
15 - 30 minuten verspreid over 4 dagen

Leeftijd 8 - 10 jaar

Materiaal

- Bijlage 1: Vriendenboekje Jens en Sanne
- Bijlage 2: Vriendenboekje leerlingen
- Bijlage 3: papieren aankleedpoppetjes Jens en Sanne

De bijlagen zijn ook te downloaden op www.cavaria.be/regenboogmap

Werkwijze

Vertel de klas dat ze deze week twee nieuwe leerlingen gaan leren kennen, namelijk Jens en Sanne. Om Jens en Sanne welkom te heten mag iedereen in de klas een vriendenboekje invullen. Op die manier leren Jens en Sanne iedereen snel kennen. De leerlingen mogen het vriendenboekje helemaal naar hun eigen waarheid invullen.

Als iedereen het vriendenboekje ingevuld heeft, deel je het vriendenboekje van Jens en Sanne uit. Ze hebben het namelijk ook voor de klas ingevuld.

Bespreek samen met de klas het vriendenboekje aan de hand van de volgende vragen:

- **Wie heeft hetzelfde lievelingsvak?**
- **Denk je dat Jens een toffe klasgenoot zou zijn?**
- **Zou Sanne het hier leuk vinden op school?**
- **Wie heeft er dezelfde hobby als Jens of Sanne?**
- **Wat vinden jullie leuke antwoorden op de vragen?**
- **Welke antwoorden vallen jullie op?**

Opmerking voor de leerkracht

Deze vragen dienen als leidraad, maar je kan zelf altijd vragen toevoegen om een gesprek te voeren met de klas. Deze vragen hebben als doel om eventuele gelijkenissen en verschillen te duiden. Zowel Jens als Sanne hebben heel genderneutrale antwoorden gegeven, maar bij een paar vragen is dit niet het geval. Probeer reacties uit de leerlingen te krijgen over die verschillen.

Het wordt tijd om kennis te maken met Jens en Sanne. Deel het werkblad uit met de aankleedpoppetjes. Vertel dat Jens en Sanne geen echte nieuwe klasgenootjes zijn maar dat we Jens en Sanne wel gaan volgen. Elke dag zal er een klein verhaaltje en een vraag volgen. Laat de leerlingen de figuurtjes en kleren zo net mogelijk uitknippen.

Elke dag, tussen de lessen door, vertel je een kort dilemma waar Jens en Sanne voor komen te staan op het vlak van kleding (zie weekverhalen op p. 28-29). Laat de klas dan via de aankleedpoppetjes kiezen welke kleren ze zouden aantrekken mochten ze Sanne of Jens zijn. De verhalen zijn grotendeels hetzelfde voor zowel Jens als Sanne. Bevraag daarom goed waarom ze bijvoorbeeld voor Sanne een andere keuze zouden maken dan voor Jens.

Bespreek dan deze keuze met de leerlingen klassikaal. De tijd die je hier in steekt is afhankelijk van hoeveel tijd je hebt. Reken minimaal 15 minuten tot een half uur afhankelijk van de nabespreking.

Er zijn geen goede of foute antwoorden, maar ga niet zelf in stereotypen antwoorden.

Bijvoorbeeld:

- Jongens moeten dat kledingstuk dragen omdat ze anders te 'vrouwelijk' zijn.
- Meisjes zouden bij speciale momenten (verjaardag, doop, plechtige communie) een jurk moeten dragen omdat dit zo hoort.
- Tijdens carnaval hoort een meisje niet als Batman verkleed te komen.

Als leerlingen met deze antwoorden komen, kan je beter vragen of ze hun mening kunnen uitleggen aan de klas. Vraag wie het er niet mee eens is en probeer zo meerdere meningen aan bod te laten komen.

Geef gerust zelf voorbeelden als de klas er niet op kan komen.

WEEKVERHAAL JENS

MAANDAG

Jens is zenuwachtig. Het is deze week zijn laatste week op school. Volgende week verhuist hij met zijn ouders en gaat hij naar een nieuwe school. Gelukkig heeft hij zijn vriendenboekje al opgestuurd. Zo kunnen zijn nieuwe klasgenoten hem al leren kennen. Hij wil er vandaag op zijn mooist uitzien om de week goed te starten.

Welke kleren doe je Jens aan? En waarom?

DINSDAG

Op dinsdag moet Jens altijd naar de voetbalploeg direct na school. Als hij 's ochtends wakker wordt, kijkt hij er al naar uit. Het liefst zou hij vandaag in zijn voetbalkleren naar school gaan. "Lekker gemakkelijk, zo hoef ik me niet om te kleden," denkt hij. En het is helemaal niet zo koud vandaag. Hij is zo trots op zijn voetbalteam en wil dat iedereen ziet dat hij er speelt.

Welke keuze maak jij? Mag Jens in zijn voetbaloutfit naar school gaan of moet hij iets anders aan? Zo ja, waarom? Zo nee, waarom niet?

WOENSDAG

Vandaag heeft Jens afgesproken met zijn beste vriendin Nele. Ze hebben op zolder de verkleedkoffer ontdekt vol met oude en gekke kleren. Ze hebben de grootste lol, allebei trekken ze de gekste dingen aan. Ze pakken de camera en maken er een echte fotoshoot van!

Welke gekke kleren zou Jens aantrekken? Zijn er dingen die Sanne niet zou willen aandoen bij een verkleedfeestje?

DONDERDAG

De school waar Jens nu nog op zit organiseert een talentenjacht. Net zoals op tv! Iedereen die wil, mag zijn of haar talent laten zien voor heel de school. Jens twijfelt, hij heeft zich opgegeven om zijn balletkunsten te tonen. Maar als hij in de ochtend zijn balletkleren pakt, weet hij het niet meer. Hoe zouden zijn klasgenoten reageren? Hij zou ook een streetdance uitvoering kunnen brengen, maar het ballet doet hij het allerliefst.

Wat zou jij kiezen mocht je in Jens zijn plaats zijn?

VRIJDAG

Jens is uitgenodigd op een discofeestje bij een jarig klasgenootje. Het thema is 'hoe zotter, hoe beter'.

"Het is zoals met carnaval," denkt hij in zichzelf...

"Maar wat moet ik nu weer aantrekken?"

WEEKVERHAAL SANNE

MAANDAG

Sanne is zenuwachtig. Het is deze week haar laatste week op school. Volgende week verhuist ze met haar ouders en gaat ze naar een nieuwe school. Gelukkig heeft ze haar vriendenboekje al opgestuurd. Zo kunnen haar nieuwe klasgenoten haar al leren kennen. Ze wil er vandaag op haar mooist uitzien om de week goed te starten.

Welke kleren doe je Sanne aan? En waarom?

DINSDAG

Op dinsdag moet Sanne altijd naar de voetbalploeg, direct na school. Als ze 's ochtends wakker wordt, kijkt ze er al naar uit. Het liefst zou ze vandaag heel de dag in voetbalkleren naar school gaan. "Lekker gemakkelijk, zo hoeft ik me niet om te kleden," denkt ze. Plots twijfelt ze, is het wel gepast om met deze kleren naar school te gaan als meisje?

Welke keuze maak jij? Mag Sanne in haar voetbaloutfit naar school gaan of moet zij iets anders aantrekken? Is er een verschil met de keuze die je voor Jens gemaakt hebt?

WOENSDAG

Sanne heeft afgesproken met haar beste vriend Jöran. Ze hebben op zolder een verkleedkoffer ontdekt met oude en gekke kleren. Ze hebben de grootste lol, allebei proberen ze de gekste dingen aan. Ze pakken de camera en maken er een echte fotoshoot van!

Welke gekke kleren zou Sanne aantrekken? Zijn er dingen die jij niet zou willen aandoen bij een verkleedfeestje? Is er een verschil met Jens? Zou Jens dingen aantrekken die Sanne niet zou aandoen bij een verkleedfeest?

DONDERDAG

De school waar Sanne nu nog op zit organiseert een talentenjacht. Net zoals op tv! Iedereen die wil mag zijn of haar talent laten zien voor heel de school. Sanne gaat haar balletkunsten tonen voor heel de school. Ze heeft haar balletoutfit al een week klaar staan.

Welke balletoutfit zou jij aandoen voor Sanne? Hoe vergelijk je dit met Jens?

VRIJDAG

Sanne is uitgenodigd voor een discofeestje bij een jarig klasgenootje. Het thema is 'hoe zotter, hoe beter'. "Het is zoals met carnaval", denkt ze in zichzelf...

"Maar wat moet ik nu weer aantrekken?"

METHODIEK: ALS IK TWEE JONGENS ZIE...

Concept

Door middel van een associatiespel leren de leerlingen hun gedachten, waarden en normen over holebi's te verwoorden. Door te luisteren naar andere leerlingen leren ze om te gaan met andere denkbeelden en ideeën en krijgen ze inzicht in het ontstaan van vooroordelen.

Duur 1 à 2 uur

Leeftijd 10-12 jaar

Materiaal

- Papier
- Pennen
- Beamer en computer (bij afwezigheid van beamer en computer: gebruik de foto's in bijlage)
- Bord met krijt of stiften

Werkwijze

Vraag aan de leerlingen om een kring te vormen en vertel hen dat jullie een spel gaan spelen aan de hand van beelden. De beelden zijn terug te vinden in de onderstaande bijlage of te downloaden.

Deel aan alle leerlingen een blad papier uit en vraag of ze het blad willen nummeren van 1 tot en met 8 en telkens een aantal regels ruimte te laten.

Telkens als je een beeld toont, moeten de leerlingen op het blad een vraag beantwoorden. De vraag is telkens dezelfde, namelijk "als ik deze foto zie, dan denk ik". Geef de leerlingen per foto voldoende tijd om hun gedachten op te schrijven. De leerlingen mogen hun gevoelens, vragen en bedenkingen opschrijven.

Als alle foto's getoond zijn en de leerlingen hun blad hebben ingevuld, kan je beginnen met de nabespreking.

De leerlingen lezen één voor één voor hoe zij de zinnen hebben aangevuld. De andere leerlingen mogen tijdens deze ronde geen commentaar geven. De leerkracht mag alleen een verduidelijking vragen als het antwoord te onduidelijk is.

Telkens als een leerling het antwoord gegeven heeft noteer je het antwoord met een paar kernwoorden op het bord. Nadat alle leerlingen het antwoord op een vraag gegeven hebben inventariseer je hoe vaak ongeveer hetzelfde antwoord gegeven is. Herhaal dit proces bij alle vragen.

De antwoorden die het meest zijn terug gekomen noemen we de 'norm' binnen de groep. Je bespreekt dan deze norm in een kringgesprek met als uitgangspunt: "Waarom hebben jullie dit antwoord gegeven?" Vergelijk de 'normwoorden' ook met de woorden die minder vaak voorkwamen.

Het is in dit gesprek de bedoeling om na te gaan waar de groepsnorm vandaan komt en om de leerlingen inzicht te geven in hun eigen denkbeelden over diversiteit en holebisexualiteit.

METHODIEK: WAT ZOU JIJ DOEN?

Concept

Dit is een groepsgesprek waarbij de leerlingen naar aanleiding van een tv programma zelf in discussie gaan. De vraag "Wat zou jij doen?" staat hierbij telkens centraal.

Duur 1 à 2 uur

Leeftijd 10 – 12 jaar

Materiaal

- Computer met internetverbinding
- Beamer
- Geluidsboxen

Werkwijze

Start de les door de groep in een kring te plaatsen. Als iedereen in de kring zit, vertel je dat jullie het gaan hebben over holebiseksualiteit en daarom een kort programma gaan bekijken over holebi's. Start het filmpje 'Wat zou jij doen?'. De video is via deze link te vinden: <http://gemi.st/13816034>. Indien de link niet meer werkt, kijk dan op: www.schooltv.nl/docent/project/3245349/wat-zou-jij-doen/3245374/afleveringen/

Als het filmpje afgelopen is kan de groepsdiscussie starten. De discussie bestaat uit twee onderdelen. Het eerste gedeelte zijn vragen over het filmpje. Het tweede gedeelte bestaat uit algemene vragen over holebiseksualiteit.

Gebruik de volgende vragen:

- **Waar denk je aan als je het woord 'holebi' hoort?**
- **Ken je zelf holebi's in je eigen omgeving?**
- **Wat zou je doen als je beste vriend of vriendin aan jou vertelt dat hij of zij holebi is?**
- **Wat zou je doen als je twee jongens of twee meisjes met elkaar ziet zoenen op straat? Hoe reageer je hierop?**
- **Wat zou je doen als je zelf holebi zou zijn? Zou je het vertellen? Zo ja, aan wie?**
- **Wist je dat holebi zijn in sommige landen verboden is? Wat vind je hier van?**
- **Wat zou je doen als er iemand gepest wordt omdat ze lesbisch is?**

Als de bovenstaande stellingen besproken zijn kan je verder gaan met een nieuw stellingenspel. De volgende stellingen moeten de leerlingen beantwoorden met 'eens' of 'oneens' door naar één kant van de ruimte te stappen. Als de leerlingen een keuze gemaakt hebben neem je de tijd om de stelling diepgaander te bespreken door verdiepvragen te stellen.

- **Als iemand die ik ken homo, lesbisch of bi is, dan wil ik dat weten.**
- **Je kan het aan iemand zien of hij homo, lesbisch of biseksueel is.**
- **Ik heb het woord 'homo' wel eens gebruikt als scheldwoord.**
- **Een kind heeft een vader én een moeder nodig.**
- **Holebi zijn is een keuze.**
- **Twee papa's kunnen even goed een kind opvoeden als een mama en een papa.**

Na het stellingenspel gaan de leerlingen terug in de kring zitten voor de evaluatie. Vraag wat ze van het onderwerp vonden en wat ze geleerd hebben. Peil gerust naar hun denkbeelden. Kijken ze bijvoorbeeld anders naar holebi's dan voordien?

METHODIEK: VALENTIJN

(Met dank aan Het Roze Huis - çavaria Antwerpen voor de methodiek uit de educatieve koffer lager onderwijs)

Concept

De leerlingen leren een mening te vormen over genderdiversiteit in de samenleving en genderstereotypen door reflectievragen, een documentaire en een klasgesprek.

Duur 2-3 lesuren

Leeftijd 11 – 12 jaar

Materiaal

- Een beamer
- Een laptop met internetverbinding
- Geluidsboxen
- Bijlage 1: stellingen
- Bijlage 2: verweringsvragen

Werkwijze

Introductie (10 minuten)

Schrijf op het bord de woorden 'jongens' en 'meisjes'. Vraag aan de klas welke verschillen er zijn tussen jongens en meisjes en zet deze op het bord.

Als er een paar zinnen op het bord staan, leg je uit dat de klas het de komende 2 uur gaat hebben over de verschillen en de gelijkenissen tussen jongens en meisjes.

Zet de leerlingen in een grote kring om een klasgesprek te starten. De vragen op bijlage 2 zijn vragen die de leerkracht kan gebruiken tijdens het gesprek. Het werkblad bevat toegankelijke vragen en iets moeilijkere vragen.

Spreek op voorhand de regels van het gesprek af en geef duidelijk aan welk taalgebruik je accepteert en niet aanvaardt.

Mythes over jongens en meisjes (30 minuten)

Verdeel de klas in groepjes van 5 à 6 personen en deel bijlage 1 uit. In deze bijlage staan een aantal vooroordelen over jongens en meisjes die vaak als waarheid worden gezien. Laat de groepjes kort praten over deze stellingen en bespreek ze nadien kort klassikaal. Bedenk ook op voorhand hoe je een correct antwoord kan geven op de stellingen.

Bijvoorbeeld: Mannen en vrouwen winkelen gemiddeld evenveel, maar kopen niet altijd dezelfde dingen.

Documentaire Valentijn (55 minuten)

Laat de leerlingen kijken naar de documentaire over Valentijn. Deze documentaire is te bekijken via de volgende link:

www.uitzendinggemist.nl/afleveringen/1124345

Nabespreking documentaire (40 minuten)

BIJLAGEN

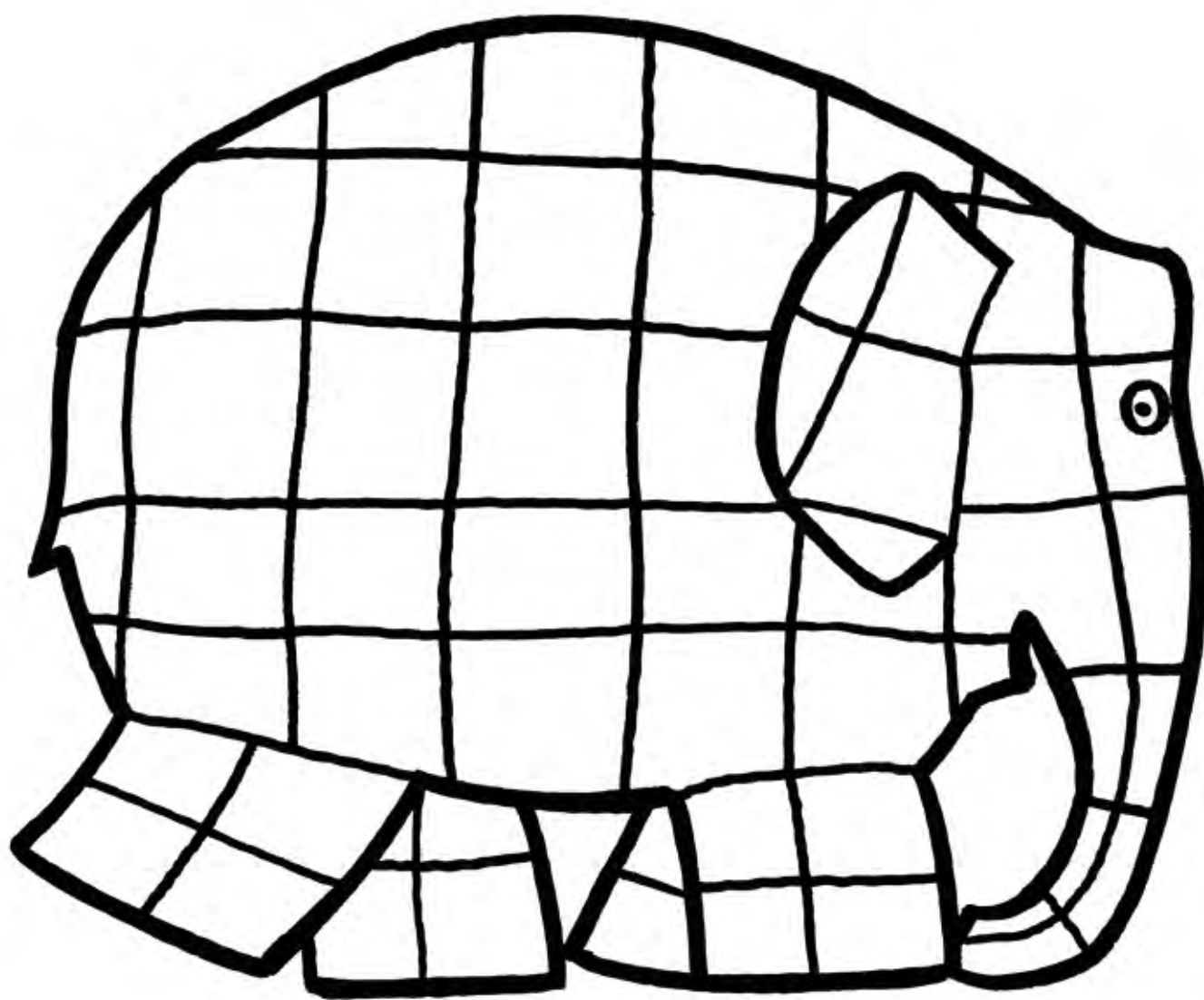
Deze werkbladen zijn te kopiëren en uit te delen in de klas. Ze zijn eveneens te downloaden via www.cavaria.be/regenboogmap.

TIP: Je kan de spelletjes een langere duurzaamheid geven door ze in kleur uit te printen en te plastificeren zodat je ze langere tijd kan gebruiken. Dit maakt het ook aantrekkelijker voor de kinderen.

ELMER

BLIJ

VERDRIETIG

BANG

BOOS

Mijn Vriendenboek

Mijn naam is: **Jens**

Kleur haar: **blond**

Kleur ogen: **grijs**

Woonplaats: **Gent**

Leeftijd: **10**

Broers / Zussen: **2 Broers**

Huisdieren: **1 hond en een cavia**

Mijn hobby's: **Playstation spelen, buiten voetballen,
naar de Chiro gaan, dansen**

Mijn sport: **voetballen, streetdance en ballet**

Mijn beste vriend/vriendin is: **Nele is mijn beste vriendin, samen gaan
we naar de danslessen en we spelen vaak
bij elkaar thuis.**

Ik ben bang voor: **spinnen**

Ik ben goed in: **dansen en rekenen**

Dit wil ik later worden of doen: **acteur in musicals**

Mijn grootste wens is: **een ruimtereis maken**

Het leukste dier vind ik: **mijn hond en cavia**

Mijn lievelingskleur is: **rood**

Het lekkerste eten is: **pizza**

Leukste tv-programma: **Junior Eurosong**

Mooiste film: **Toy Story**

Mijn favoriete zanger(es) of popgroep: **alles met een goed ritme en vrolijke
melodie**

Mijn naam is: *Sanne*

Kleur haar: *zwart*

Kleur ogen: *bruin*

Woonplaats: *Geel*

Leeftijd: *10*

Broers / Zussen: *geen*

Huisdieren: *2 katten en een schildpad*

Mijn hobby's: *lezen, knutselen, buiten spelen en mijn vader helpen in de garage*

Mijn sport: *judo, ballet en voetballen*

Mijn beste vriend/vriendin is: *Joran is mijn buurjongen, we zitten in dezelfde klas.*

Hij helpt mijn vader ook graag mee in de garage na schooltijd.

Ik ben bang voor: *hoogtes*

Ik ben goed in: *zingen, hardlopen en taal*

Dit wil ik later worden of doen: *werken in de garage van mijn papa*

Mijn grootste wens is: *naar Disneyland Parijs gaan*

Het leukste dier vind ik: *een pony*

Mijn lievelingskleur is: *paars*

Het lekkerste eten is: *ijs met veel chocoladesaus*

Leukste tv-programma: *Samson*

Mooiste film: *Brave van Disney*

Mijn favoriete zanger(es) of popgroep: *Rihanna*

Mijn Vriendenboek

Kleef hier je foto

Mijn naam is: .....

Kleur haar: .....

Kleur ogen: .....

Woonplaats: .....

Leeftijd: .....

Broers / Zussen: .....

Huisdieren: .....

Mijn hobby's: .....

Mijn sport: .....

Mijn beste vriend/vriendin is: .....

Ik ben bang voor: .....

Ik ben goed in: .....

Dit wil ik later worden of doen: .....

Mijn grootste wens is: .....

Het leukste dier vind ik: .....

Mijn lievelingskleur is: .....

Het lekkerste eten is: .....

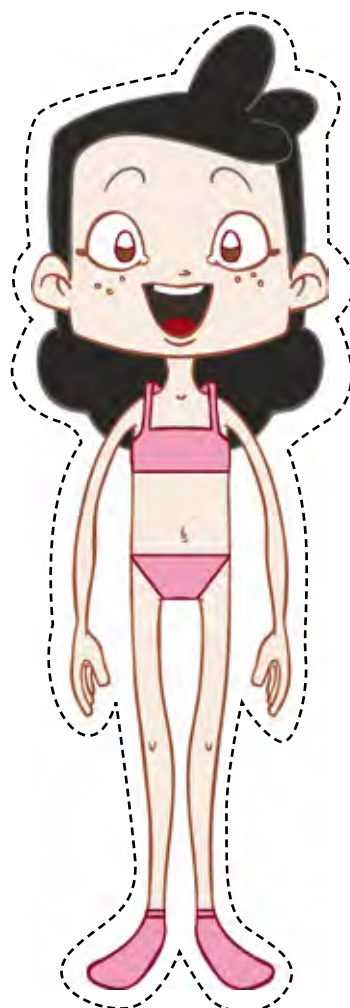
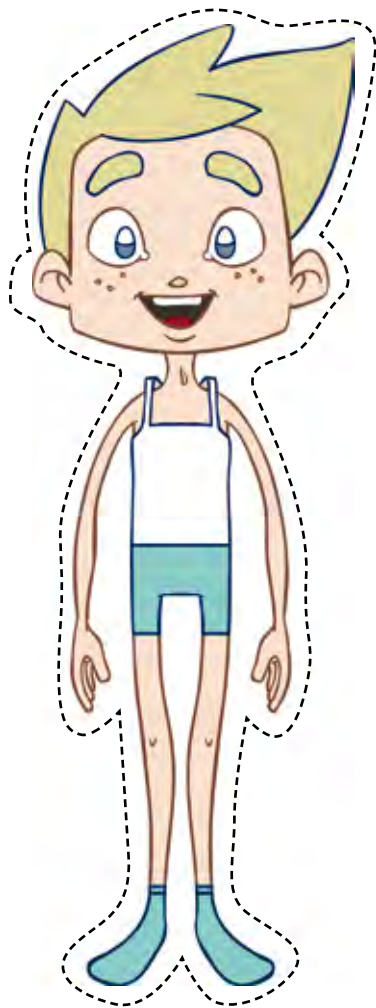
Leukste tv-programma: .....

Mooiste film: .....

Mijn favoriete zanger(es) of popgroep: .....

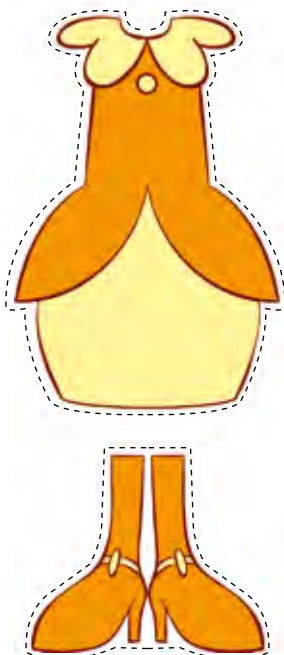
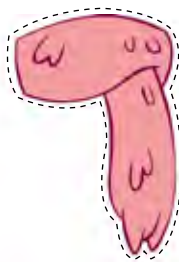
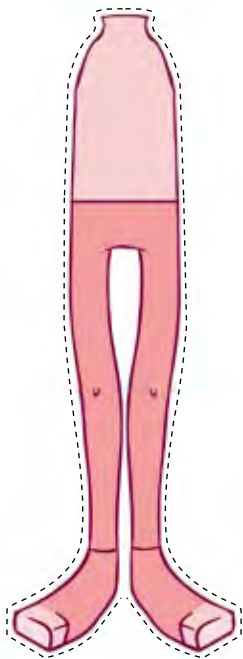

Jens & Sanne!

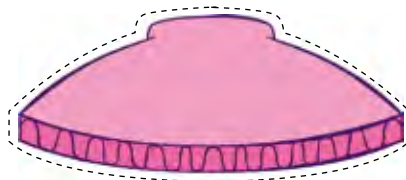
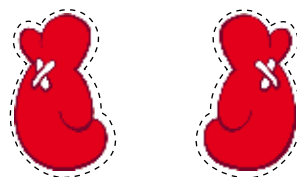
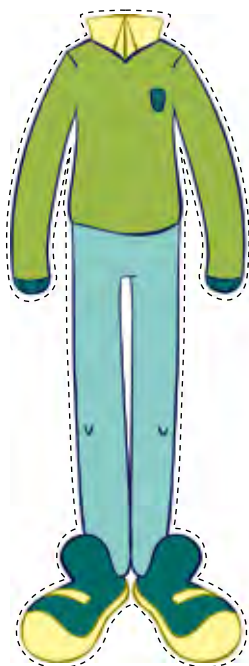
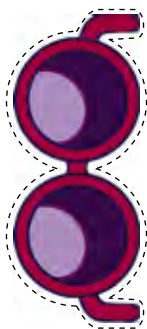
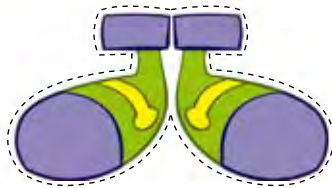
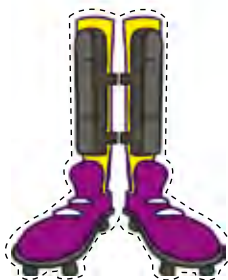
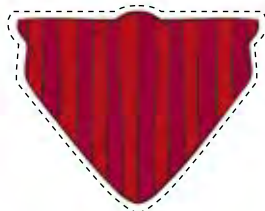

Bespreek per stelling in je groepje of je het eens of oneens bent met de stelling en vertel ook waarom.

Meisjes winkelen liever dan jongens.

Barbies zijn alleen voor meisjes en niet voor jongens.

Jongens zijn beter in computerspellen dan meisjes.

Meisjes moeten meer helpen in het huishouden dan jongens.

Jongens mogen geen nagellak dragen.

Jongens mogen geen dansles volgen.

Meisjes zijn minder goed in voetbal dan jongens.

Wat zou je ervan vinden als Valentijn hier in de klas zou zitten?

Hoort Valentijn thuis in de jongenskleedkamer of in de meisjeskleedkamer?

Zou jij Valentijn uitnodigen op je verjaardagsfeest?

Als Valentijn je broer was, zou je 'broer' of 'zus' zeggen?

Zou jij je schamen voor Valentijn als jullie samen in de klas zouden zitten?

Zou jij op Valentijns verjaardag 'lang zal ze leven' of 'lang zal hij leven' zingen?

Kan Valentijn als meisje op de balletschool zitten volgens jou?

Wat vind je ervan dat Valentijn als jongen moet dansen op de balletacademie?

Vind jij Valentijn een jongen of een meisje?

Wat vind je ervan dat Valentijn gepest wordt in de jongenskleedkamer?

Wat is het verschil tussen Valentijn op 8 jaar en op 17 jaar?

Hoe zou Valentijn zich voelen?

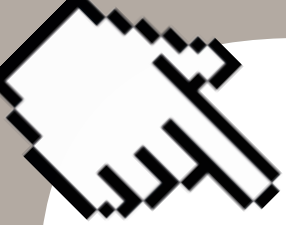
Is het fout dat de ouders van Valentijn een Barbie als verjaardagscadeau geven?

LINKS

Hieronder vind je een overzicht van bruikbaar educatief materiaal, nuttige organisaties en websites. Dit is uiteraard slechts een greep uit het aanbod. Op de websites van de verschillende organisaties zal je nog veel meer informatie en materiaal terugvinden.

EDUCATIEF MATERIAAL

- **Ik zag twee beren**
Sensoa, 2005. Werkmap voor leerkrachten, CLB-medewerkers, begeleiders... om met kleuters en kinderen op een interactieve manier rond seksualiteit en relaties te werken. Te verkrijgen via Sensoa:
www.seksuelevorming.be
- **Educatieve koffer lager onderwijs**
Het Roze Huis çavaria Antwerpen, 2012. Werkkoffer met educatief materiaal voor leerkrachten om met kinderen thema's zoals genderrollen, seksuele oriëntatie en genderdiversiteit aan bod te laten komen. Gratis uit te lenen, voor meer informatie: info@hetrozehuis.be, +32 (0)3 288 00 84,
www.hetrozehuis.be
- **Checklist gender en heteronormativiteit çavaria**, 2011. Deze checklist werd ontwikkeld in het kader van een project 'open boek', met steun van Vlaams Minister van Gelijke Kansen, Pascal Smet. Met deze checklist kunnen leerkrachten gemakkelijk hun schoolboeken en eigen materiaal screenen op gender- en heteronormativiteit.
www.cavaria.be/open-boek-doorbreken-van-gender-en-heteronormen
- **Kijkwijzer – Gender op school**
SNBP, 2013. Een overzicht van genderbewust lesmateriaal waarmee leerkrachten aan de slag kunnen gaan in de klas. Terug te vinden via de website: **www.genderklik.be**
- **Gender in de klas**
Rosa, 2010. Een website voor leerkrachten met tips, educatief materiaal en screening-instrumenten om met gender bezig te zijn in de klas.
www.genderindeklas.be
- **Rainbow**
Jekino 2012, Een dvd met verschillende kortfilms en methodieken om thema's als seksuele oriëntatie, genderdiversiteit en genderrollen op een interactieve manier te bespreken in de klas. Te bestellen bij **www.cavaria.be/shop**

ORGANISATIES EN WEBSITES

- **çavaria vzw**
Koepel van de Vlaamse en Brusselse holebi- en transgendergroepen. De organisatie komt op voor het welzijn en de gelijke kansen en rechten van homo's, lesbiennes, bi's en transgenders.
www.cavaria.be
- **Wel Jong Niet Hetero**
samenwerkingsverband van de Vlaamse en Brusselse holebi-jongereengroepen
www.weljongniethetero.be
- **Holebifoon:** onthaallijn waar je terecht kan met al je vragen over holebi's
Via email: vragen@holebifoon.be of 0800-99533 www.holebifoon.be
- **Jong & Van Zin** : informatie- en vormingsdienst over relaties en seksualiteit
www.jongenvanzin.be
- **Sensoa:** relationele en seksuele vorming
www.sensoa.be
- **Merhaba**
beweging voor holebi's en transgenders van etnisch-culturele minderheden
www.merhaba.be
- **RoSa:** documentatiecentrum voor gelijke kansen m/v, feminisme en gender
www.rosadoc.be
- **Ella vzw:** kenniscentrum gender en etniciteit
www.ellavzw.be
- **Instituut voor Gelijkheid van Vrouwen en Mannen**
<http://igvm-iefh.belgium.be/nl/>
- **Genderatwork vzw**
www.genderatwork.be
- **Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding**
www.diversiteit.be
- **Steunpunt diversiteit en leren van de UGent**
www.steunpuntdiversiteitenleren.be
- **Genderklik**
www.genderklik.be

MEER LINKS

- www.iedereenisanders.nl
- www.allesovergay.nl
- www.t-jong.be
- www.edudivers.nl
- www.cocnederland.nl

